

ÚJ EREDMÉNY A PHYSIOLOGIAI AESTHETIKÁBAN.

Az astigmatismus aesthetikai értékesítése.

Egy eddig nem magyarázott aesthetikai jelenség physiologiai magyarázatát adom a következőkben. Egyik nagyobb munkámban* ugyanis a «szép érzés» physiologiai természetét vizsgálván, közelebbről foglalkoztam az egyes érzékszervek s így első sorban a szem physiologiai természetével, érzékelésének különös sajátosságaival s így a szabályszerű astigmatismussal is, s benne találok azon aesthetikai jelenség magyarázatát, hogy térszemléleti érzéki felfogásunk nem egyenletes a függélyes és vízszintes irányban, hanem vagy inkább a függélyes, vagy inkább a vízszintes irányban történik.

A szem physiologiai sajátosságait vizsgálván ugyanis, könnyen meggyőződünk, hogy épenséggel nem oly tökéletes, kívánivalót hátra nem hagyó látószerv, mint valami pontos physikai műszere. A szemnek, mint műszernek, meg van a physikai hibái. Ily physikai hibája a physiologiai sajátossága a *gömbi eltérés: a szabályszerű astigmatismus*. Fénytörő felületei ugyanis: a porczhártya, a csarnokvíz, a

* *Az aesthetikai érzések psychológiája* kéziratban, melyből csak egy mutatványrész jött a «Philosophia Szemlé»-ben. Írtam 1890-ben, s így az itt tárgyalt jelenség magyarázatára is akkor akadtam.

Dr. P. K.

lencse s üvegtest nem felelnek meg a szabályos gömbszeleteknek; az emberi szem alakja kerülékszerű, ellipsoid. Görbület-sugarai mások az egyik tengely, mások a másik tengely irányában, nevezetesen más a merőleges és más a vízirányos tengely irányában. Ily körülmények között azonban valamely tárgyról jövő, a merőleges és vízirányos tengely irányában haladó sugarak még a törő felületek közepés ép e tünemény oka folytán csúcspontjainak nevezett helyén esve szembe, sem egyesülhetnek egy képpontban. E rendelkezés, mivel rendes minden szemnél, hívjuk szabályszerű astigmatismusnak. A porczhártyáról pl. tudjuk, hogy görbületsugara a merőleges delező síkjában jóval rövidebb, mint a vízirányos delezőjében. Ily körülmények között azonban a merőleges síkban a porczhártyára eső sugarak az erősebben görbült felületen nagyobb törést is fognak szenvedni, mint a vízszintes síkban, a kevésbé hajlott felületre esett sugarak. Ha már most valamely merőleges és vízszintes irányban nagy és egyenlő kiterjedésű tárgy nézésénél úgy alkalmazkodik szemünk, hogy a merőleges irányt látja, akkor a vízszintes sugarak még összehajló nyalábban érik a reczhártyát s képet nem adnak; ha pedig a vízszintes irányt látja, akkor a merőleges tengely sugarai már szétfutó nyalábban érnek a reczére s képet ott nem alkotnak. Az eredmény, hogy két egyenlő «egymással kereszteződő vonalat, melyek egy síkban vannak, egyszerre egyaránt élesen nem láthatunk». Ha a merőlegest nézzük, nem látjuk jól a vízszintest; ha a vízszintest nézzük, nem látjuk jól a merőlegest. Ha az egyik éles, elmosódott a másik. Ennyit tanít minden élettan az astigmatismusról. *Helmholtz* szerint, ha a merőleges 0.65 m.-re van a szemtől, a vízszintes 0.54 m.-re, akkor egyenlő világosan láthatók. És ezzel hallgat az élettan és *Helmholtz*.

A szépre, az építő-, faragó- és képiró művészetre nézve

pedig rendkívül fontos következmények folynak e tüneményből s rendkívül érdekes magyarázatát adja sok műelméleti szabálynak, egész természetesnek tartott, de meg nem magyarázott műszokásnak, izlésitéletnek.

A festő sohasem fest *négyszöges képet*. vagy magasba vagy szélességbe kiterjedő négyszöget használ. Ott is, hol négyszögre kell festenie, inkább diszitményekkel átalakítja a négyszöget. A festők rég ismerték ez elvet s követték. A művészetek történelme alig mutat fel négyszöges festményt, quadratalakút, melynek mind a négy oldala egyenlő volna. Műtörténetbúvárok és kritikusok úgy magyarázták, hogy a szem nem képes áttekinteni egyszerre mind a két irányt és ezzel vége volt a kutatásnak. Csakugyan *a szem az oka* és pedig *a szem e fizikai hibája: a szabályszerű astigmatismus*. Ennél jobb magyarázatot alig kívánhatnánk. A mit a műgyakorlat ösztönszerűleg vallott és követett, — gondolom, csak Leonardoról mondják, hogy egyszer négyszögre próbált festeni, de akkor is karát valiótta, — a mit a műkritikus és aestheticus feljegyzett és constatált; a mi ott sejtés, itt elvonás; *a physiologiai astigmatismusban természetli magyarázatát nyeri*. E vonatkozásáról sehohsem olvastunk e physiologiai tünemény leírásában, pedig tág nyilvánulását látjuk az ember összes aestheticus alkotásaiban. *Az ablak, ajtó, a színpad kerete, az épületek homlokzatoldala, szoborcsoportok stb. mind egyirányu kiterjedésükkel e physiologiai tünemény, a szem ez optikai hibájának nyomát magukon viselik*. A szépérzék az érzéki kellemest figyelembe vette s nem alkotott olyat, mit a szem nem hogy nem élvez, hanem át sem tekinthetne. Bár nem az astigmatismusnak, de ép az áttekinthetőségnek szempontjából magát az *Eiffel-tornyot*, már e pusztán érzékszervi szempontból nem tarthatjuk a kedvező benyomást keltő jelenségek közé. Meghökkenhet, elremíthet nagysága, de nem

tetszhetik, nem lévén benne a szép első eleme: az érzéki kellemes; ellenkezőleg, kellemetlen benyomással van érzékünkre. Még a fenséges érzetét sem keltheti léczszerű vázalakjával, hatalmas nagyságához képest. Csak különös, furcsa érzést kelthet bennünk; csak meghökkenhetünk, elbámulhatunk láttára (V. ö. a Revue scientifique 1889. évfolyamában levő közleményekkel).

Ez az aesthetikára nézve igen fontos physiologiai tünetmény híres physiologusoknak képezte kutatásuk tárgyát: Helmholtz, Senff, Donders, Knapp; de csak physiologiai tekintetben. Az aesthetikai értékesítés nyomára sem akadtunk.

Dr. Pekár Károly.

IRODALOM.

„*Politika*.“ Irta *Concha Győző*. Első kötet. Alkotmánytan. Ára 6 forint. Budapest. Az Eggenberger-féle könyvkereskedés kiadása. 1895. XII+619 lap.

Nevezetes munka úgy terjedelménél, mint külső és belső elegantiájánál fogva — egy oly szerzőtől, kinek érdemei úgy a közigazgatási jog magyar irodalmában, mint egyáltalán tudományos politikai irodalmunkban, már a 60-as évek óta ismeretesek hazánkban. Midőn azt hangsúlyozzuk, hogy *belső elegantiájánál* fogva is nevezetes, a matematikusokra gondolunk, a kiknek épen „elegans“ formuláik azok, a melyek gyakran nem épen a legalkalmasabbak arra, hogy a szakirodalomban szerzőjüknek osztatlan elismerést biztosítsanak.

Pedig, tekintve az érdemteltjes, jeles szerzőt, nagyon szerettük volna, ha nem lett volna rá alkalom, hogy épen az ő munkája kapcsán jussanak eszünkbe a matematikusok elegans formulái. De hát mi nem tehetünk róla; nekünk csak az előtünk fekvő tényekkel lehet leszámolnunk.

Nevezetes egy munka ez — ismételve be kell ezt vallanunk. Nevezetes pedig főleg azért, mert a tudományos gondolkodásnak oly sajtószzerű alakja nyilatkozik meg benne, a minőt eddig magyar tudósnál nem tapasztaltunk; e mellett a nyugateurópai szakirodalomban nem mindennapi jártasságra vall. Kétségtelenül oly vonások, a melyek sokat ígérnek. A baj csak az, hogy a munkának előttünk fekvő kötete nagyjában véve — egyes részletektől eltekintve — nem az, a mit a munka címe mond, *nem* politika, azaz *politikai tudomány*, hanem egészen más valami. Hogy mi? Ez majd ki fog derülni jelen bírálatunk folyamán.